

הרב מנשה צימרמן

דין החזרה בפלטת סיליקון מתגלגלת

פתיחה

בפתח הדברים אציין שהמאמר נכתב תחילה כתשובה לפנייה שהופנתה לרב מנחם פרל ראש מכון 'צומת' על ידי הרב יצחק מרדכי הכהן רובין, רב קהילת 'בני תורה', ומחבר הספר החשוב 'ארחות שבת'. כעת הוא מופיע עם מספר תוספות. לאחרונה מכון 'צומת' העניק אישור הלכתי לשימוש בשבת בפלטת חימום העשויה סיליקון.¹ פלטה זו ייחודית בגמישות שלה, ובכך היא מאפשרת אחסון נוח במיוחד (משום כך לעיתים היא נקראת 'פלטה מתקפלת').² עקב החום הנמוך של חלק ממשטחי חימום אלו, מכון 'צומת' פסק ביחס אליהם באישור של המכשיר ש'גם הנוהגים לשים הגבהה בין הפלטה לסיר בהנחה בשבת עצמה - רשאים לוותר על כך בפלטה ייחודית זו שגם רמת החום בה איננה מאפשרת בישול'. כמובן אין הדברים אמורים בצורה גורפת על כל פלטות הסיליקון (שהרי יש המתחממות יותר), ויש לעיין באישור, כמו בכל מכשיר אחר המקבל אישור של מכון 'צומת'. במקרה זה, קורא האישור גם 'בין יותר את אופי החימום בפלטה זו (כאן המקום לציין שהאישור של מכון 'צומת' הוא הלכתי בלבד, ואין הוא נוגע לאיכות המוצר ולשימושו השונים). כפי שאפשר להבין, מניסוח הדברים המופיעים באישור, ההיתר מבוסס על שני עקרונות: א) מדובר בפלטה ייחודית שאינה מיועדת לבישול. ב) אין אפשרות מעשית לבשל בפלטה. ממילא, היתר זה שייך רק בפלטה שאין כלל אפשרות לבשל בה באופן אובייקטיבי, ואין הוא נוגע לשאלה העקרונית שקיימת בפלטות, האם הפלטה מיועדת לבישול בדרך בני אדם.³

נשאלה השאלה מה המקור להקל בהנחה ישירה על אש, לאחר שבדברי חז"ל העוסקים בדין חזרה לא נאמר בשום מקום שיש צורך באש המסוגלת לבשל, אלא דין חזרה נאמר

1. במאמר זה אשתמש בביטוי 'משטח חימום' כתרגום למושג (hot plate) ביחס לפלטת סיליקון, היות שהוא כלי הנפוץ במספר מקומות בעולם לשמירת האוכל במצב חום לאחר חימומו במכשיר אחר לקראת הסעודה, ואין זה דומה לפלטת שבת שנועדה לחמם את האוכל עבור הסעודה. הבנה עקרונית זו גם עומדת בבסיס הקביעה שאין כאן 'מחזי כמבשל' וכפי שיבואר בהרחבה בהמשך. עוד יש לציין שנמסר לנו מפי היצרנים, שמכיוון שפלטה זו מונחת ישירות על משטח העבודה במטבח ('שיש') או על השולחן, ללא הרגלים הקטנות המצויות בפלטות הקלאסיות, לכן החום שבה חייב להיות נמוך, על מנת שלא לגרום לנזק.

2. ראה גם תשובתי באמונת עתיך, 137 (תשפ"ג) עמ' 24-28, שבה הוזכרה העובדה שיש משפחות מסורתיות הנמנעות מרכישת פלטה עקב בעיה של מקום אחסון, ובעקבות כך עלתה שאלת השימוש בתנור כפלטה. פלטה זו מהווה פתרון מעולה למצב כזה.

3. ולכן, בפלטות קרמיות או פלטות מודולריות, שגם להן מכון 'צומת' העניק אישור הלכתי, לא מופיעה כיום הנחיה זו, שכן חומם רב יותר, ובדרך כלל יש אפשרות לבשל בהם.

באופן סתמי ביחס להנחה על אש. במאמר זה ננסה להסביר את עמדת מכון 'צומת', תוך עיון בסוגיות ודברי הפוסקים.

א. טעמי איסור החזרה

נבאר תחילה את הדברים ממקורם. מבואר בגמרא בתחילת פרק שלישי במסכת שבת⁴ שאיסור להחזיר במהלך השבת את התבשיל לכירה אלא בתנאים מסוימים המבוארים שם, ושדין ההחזרה בשבת עצמה חמור מדין ההשהיה מלפני שבת.⁵ בטעם האיסור נאמרו שני פירושים עיקריים בדברי הראשונים: א) פעולה זו נראית כמו פעולת בישול ('מחזי כמבשל').⁶ ב) פעולה זו יוצרת מציאות שיש בה חשש חיתוי (והחשש גדול יותר מהשהייה רגילה, כי התבשיל הצטנן בזמן שהורד). וכן דעת רבנו תם,⁷ והובאו דבריו בתוספות.⁸

אם כן, במקום שבו אין איסור שהייה, ויש איסור בכל זאת מדין חזרה, כגון הנותן על גבי כירה גרופה וקטומה בשבת - יש מחלוקת אם האיסור הוא משום חשש חיתוי או משום 'מחזי כמבשל'.⁹ וב'שלחן ערוך הרב'¹⁰ מבואר שבמקום שהכירה גרופה וקטומה היה יותר

4. שבת לו ע"ב-לח ע"ב.

5. שבת לח ע"ב. בדברי הגמרא אין חילוק מפורש בין נתינה לכתחילה בשבת עצמה ובין החזרה בשבת, מלבד התנאים המאפשרים החזרה בשבת עצמה, ואף שיש מעט פוסקים שחילקו ביניהן (וכן הקל הש"כ בד"ן חזרה יותר מדין נתינה לכתחילה, בצירוף הספק אם יש איסור בפלטה וראה על כך בעם מרדכי, שבת סי' ז), אנו נתייחס לדינים אלו כשווים.

6. רש"י, שבת לו ע"ב ד"ה לא; רשב"א, שבת מ ע"ב ד"ה מביא וד"ה ומכל (ולכאורה קשה מכך על דברי האור שמח, הל' שבת פ"ג ה"א) וכן בחידושי הר"ן ונימוקי יוסף שם.

7. ספר הישר, סי' רלה.

8. תוס', שבת לח ע"ב ד"ה פינה. וכן גם דעת בעל המאור, שבת טו ע"ב בדפי הרי"ף.

9. מעבר לסוגיה של תחילת הפרק, יש סוגיה נוספת הקשורה לפי חלק מן הראשונים לד"ן 'מחזי כמבשל' והיא הסוגיה של הנחת קיתון מים כנגד המדורה (שבת מ ע"ב). רש"י (וכן ברמב"ם) למד שאין איסור אם כוונתו רק להפשיר (ומתכוון להזיז מהאש הרבה לפני יד סולדת). הרמב"ן, ד"ה ובלבד, למד שההיתר הוא גם אם זה על האש ממש. וז"ל: 'ומסתברא דלאו דוקא כנגד המדורה אלא הוא הדין על גבה ממש כדתנן במיחם אבל נותן לתוכו מים מרובין וכו' ודא אחת היא'. וכן הכרעת ספר הבתים, קובץ שיטות קמאי שבת מ ע"ב. אמנם ראשונים רבים כתבו שאין להפשיר קיתון של מים ממש על האש אלא רק בסמוך (רשב"א, ריטב"א, ר"ן, מיוחס לר"ן). ויש להעיר שהראשונים הללו הוכיחו דבריהם מדין כירה גרופה וקטומה, ואילו הרמב"ן לא הזכיר סוגיה זו. ואפשר לומר שדעת הרמב"ן היא שבמקום שכל כוונתו רק להפשיר אין בכך חשש חיתוי כי הרי אינו בהול על כך שהאש תהיה עם חום גבוה (אבל על 'מחזי כמבשל' אין זה משפיע) ולכן אין זה דומה להחזרה בכירה גרופה וקטומה ששם צריך שהתבשיל יהיה חם לגמרי, ששם יש חשש חיתוי, וכן כתב השפת אמת, שבת מ ע"ב ד"ה אר"י, וגם בשו"ת אז נדברו, ח"ח סי' יט. ולפי זה עולה שגם דעת הרמב"ן היא שעיקר איסור החזרה הוא משום חשש חיתוי. הרא"ש, שבת פ"ג סי' י, סובר שאין להפשיר את הקיתון במקום שיכול להגיע ליד סולדת, ובכל זאת הקשה הרא"ש מדוע אין זה בכלל החזרה לכירה גרופה וקטומה, וגם בהנחה ליד האש היה צריך להיות אסור משום חשש חיתוי, ואין זה דומה להנחה בסמוך לכירה, ששם יש קיר החוצץ בין הקדירה ובין האש. ותירץ הרא"ש שעצם ההנחה במקום מרוחק בו הקיתון לא יגיע ליד סולדת יש בה היכר ולא יבוא לחתות. וכתב שו"ע הרב, קו"א סי' רנג סעי' ח, שמשמע קצת מלשון הרא"ש (הנ"ל) שסובר שאיסור החזרה הוא משום חשש חיתוי, וכן למד בדעת הט"ז, או"ח סי' רנג ס"ק יג.

10. שו"ע הרב, או"ח סי' רנג סעי' יד וקו"א הערה ח.

פשוט לומר שטעם האיסור הוא משום 'מחזי כמבשל', אפילו לפוסקים שהאיסור הוא משום חיתוי. משמע קצת מדבריו שיש מקום לומר ששני הטעמים נכונים,¹¹ ובמקום שאין חשש חיתוי טעם האיסור הוא רק משום 'מחזי כמבשל', ובמקום שיש חשש חיתוי - הרי שטעם האיסור הוא משום כך. ואכן מספר ראשונים הזכירו את שני הטעמים,¹² אמנם באופן פשוט הדבר מובא כשתי שיטות חלוקות. וכעת נעבור לנידון של פלטה חשמלית. הנידון בו אנו עוסקים הוא דין נתינה לכתחילה (או חזרה) ולא בדין שהייה, ולכן לא נתייחס לדין זה. רק נזכיר שלפי פוסקים רבים אין בפלטה איסור שהייה, היות שאין בה אפשרות של חיתוי. לפי דעה זו, גם מסתבר שאם טעם איסור נתינה לכתחילה הוא משום חשש חיתוי - אזי איסור זה אינו קיים בפלטה.¹³ אם כן, השאלה שיש לדון בה היא האם יש בפלטה איסור נתינה לכתחילה, והצד העיקרי לומר זאת הוא לפי השיטה שאיסור נתינה הוא משום 'מחזי כמבשל'.¹⁴ גם לפי הטעם של 'מחזי כמבשל' מסתבר שאין האיסור קיים בפלטה שאינה מיועדת לבישול, אך יש לדון שמא חז"ל חששו לכך בכל הנחה ישירה על גבי אש או שאינה מסוגלת לבשל. בדברינו בהמשך נביא שתי ראיות לכך שלא מדובר על גזירה כללית, וכפי שמסתבר באופן לוגי.

ב. ראיות לדין הנחה ישירה על אש חלשה

נקדים ונאמר שבאופן פשוט אין איסור החזרה כאשר הוסק בקש וגבבא, שהרי בריש פירקין (לו ע"ב) נאמר במשנה 'כירה שהסיקה בקש ובגבבא נותנים עליה תבשיל'. ולפי ההבנה שהמשנה מדברת על דין החזרה (כמבואר בגמרא שם), הרי מפורש שאין איסור החזרה בכירה בקש ובגבבא.¹⁵ ובמציאות של קש וגבבא באופן פשוט עדיין יש חומר

11. לפי הבנה זו יש מקום לומר שגם לראשונים הסוברים שאיסור החזרה הוא משום חשש חיתוי, עדיין יאסרו במקום שאין חשש חיתוי, בגלל שהם גם מודים לסברת 'מחזי כמבשל'. ולפי זה אין מקום להקל בפלטה ולומר שאין בה איסור החזרה לפי השיטות שהאיסור הוא משום חיתוי. אמנם לכאורה היה אפשר לומר גם לאידך גיסא, ששני הטעמים נכונים, ורק במקום שבו יש חשש חיתוי, באופן עקרוני באיזה היכי תימצא כלשהו, חז"ל חששו גם לדין של 'מחזי כמבשל', ולפי זה יהיה אפשר להקל בפלטה גם לשיטה שהאיסור משום 'מחזי כמבשל'. ובכל אופן, הכרעת המשנ"ב ועוד אחרונים היא שיעיקר הטעם של איסור החזרה הוא משום 'מחזי כמבשל'.

12. ריטב"א, שבת לו ע"ב כתב את טעם 'מחזי' וכן בדף מ ע"ב ד"ה שמן, אבל בדף לו ע"ב ד"ה כללא ד"ה איבעיא כתב את שני הטעמים. וכן בר"ן, שבת לו ע"ב מדפי הרי"ף ד"ה איבעיא, ובדף מ ע"ב ד"ה ת"ר, אמנם בדף לח ע"ב ד"ה לא משמע שחשש לשני הטעמים. וכן עולה גם מסתירת המיוחס לר"ן, שבת לו ע"ב איבעיא (חיתוי) לעומת דף לו ע"א (ד"ה אי אמרת) דף מ ע"ב שמן ('מחזי'), וכן ברש"י על הרי"ף. ראה גם ספר הישר, סי' רמ. אם כי יש לציין שבראשונים אלו לא משמע כסברת שו"ע הרב שבמקום שגרוף וקטום עיקר הטעם לאיסור הוא 'מחזי כמבשל'. עוד ראוי לציין לערוך השולחן שמביא את שני הטעמים (או"ח סי' רנג סעי' י - 'מחזי', סי' שיח סעי' לה - חיתוי).

13. שמירת שבת כהלכתה, פ"א סעי' ל; שו"ת הר צבי, ח"א סי' קל; שו"ת יביע אומר, ח"ו י"ד סי' ה אות ג; שו"ת שבט הלוי, ח"ה סי' ל; שו"ת תשובות והנהגות, ח"א סי' רז אות ו; מנוחת אהבה, ח"א פ"ג סעי' יב, ובהערה 48 מנה פוסקים נוספים שכתבו כן; ארחות שבת, ח"א סי' ב אות יג.

14. ואם כן, אם לפי השיטה שאיסור החזרה הוא רק משום חשש חיתוי - אין לאיסור בפלטה, וכן הוא לכאורה דעת ר"ת, תוס', רמב"ן, רא"ש, ט"ז ועוד כנ"ל.

15. בצפנת פענח על הרמב"ם אף הרחיב וסובר שאין איסור להחזיר לתוך הכירה, כאשר הוסק בקש וגבבא. וכן נקט האור שמח, אלא שלטעמו סיבת הדבר הוא משום שאין גחלים. אמנם בשו"ע הרב

בעירה, שהרי נאמר במשנה בהמשך (לח ע"ב) 'תנור שהסיקוהו בקש ובגבבא לא יתן בין מתוכו בין מעל גביו', ולפי ההבנה שמדובר על איסור שהייה, בוודאי שהחשש הוא חיתוי, ואם כן בוודאי שיש כאן חומר בעירה כלשהו.¹⁶ ממילא עולה השאלה מדוע אין לחוש לחזרה בכירה במקום שיש חומר בעירה של קש וגבבא? נראה שהסיבה לכך היא החום הנמוך של הקש וגבבא שאינו מאפשר ואינו מיועד לבישול.¹⁷ הראשונים אכן ביארו (בהסברם את שיטת רש"י)¹⁸ שהחום של קש וגבבא הוא חום נמוך שלא גורם להוספת חום, אלא רק לשמירה על החום הקיים. ממילא, אם נבין שהמציאות של קש וגבבא היא מציאות מוסכמת לכל הפירושים (בין להבנת הסוגיה על פי רש"י או שאר ראשונים, ובין להבנה שהמשנה כחכמים או חנניה) - יוצא שיש מקור מפורש בגמרא שאין איסור החזרה¹⁹ על האש עצמה במקום שהאש לא מסוגלת לבשל אלא לשמור על החום.²⁰ גם מדברי הרשב"א²¹ משמע שחשש לבישול רק באש שהדרך לבשל בה (היות שהיא מסוגלת לבשל) ולא בכל אש. בתחילה כתב הרשב"א (שבת מ ע"ב ד"ה מביא):

- כתב שבקש וגבבא יש איסור להחזיר לתוך הכירה, וסיבת הדבר היא כנראה משום שסובר שבתוך הכירה תמיד יש לחוש למחזי כמבשל, גם בחום נמוך.
16. ראה בעל המאור, שבת טז ע"ב ד"ה ואם: 'וכן הסק בקש ובגבבא יש מהן גחלים קטנים עוממות ואית בהו חששא בתנור'. וכן מפורש בשו"ע הרב, או"ח סי' רנג סעי' ב, ד. וכן ראה בר"ן על הרי"ף, שבת טו ע"ב ד"ה עד, שהתיר אפילו בתנור אם גרף הכול ואין בו עוד חשש חיתוי.
17. ואין להקשות מדוע שלא נדמה את הנידון שלנו להחזרה בתנור, ששם יש איסור למרות החום הנמוך של חומר הבעירה, וההבדל הוא שתנור הוא דבר שרגילים לבשל בו וגם חומו רב, ובוודאי שדין משטח חימום דומה יותר לכירה (וכן ידועים דברי הפוסקים שתנורים שלנו ככירה).
18. בדעת רש"י הסובר שאיסור שהייה מדין הטמנה, ואם כן קשה מדוע להקל בקש וגבבא. כך כתבו ראשונים רבים.
19. דעת הש"ס"כ שיש לדמות פלטה לקש וגבבא אמנם לדעתו אין לתת לכתחילה על קש וגבבא אלא רק בהחזרה. אמנם יש לומר שגם לשיטתו אין חילוק בין נתינה לכתחילה ובין החזרה במקום בו האש חלשה כל כך שאין בכוחה לבשל (ולא רק שאין דרך לעשות זאת).
20. ראוי לציין לדברי המשנ"ב, סי' רנג ס"ק יט, שביאר את היתר קש וגבבא בכך שלא נשאתר גחלת (ע"פ הכלבו), וכן מפורש בר"ן על הרי"ף, שבת לו ע"ב ד"ה נותני; במאירי, שבת לו ע"ב ד"ה זו; בהשלמה, שבת לו ע"ב ד"ה רבינו; ארחות חיים, שבת סעי' סד; אוהל מועד, שבת דרך ג נתיב יב. אמנם, הביאור הלכה, סי' רנג ד"ה אפילו, התלבט האם הדין שמותר להשהות על כירה שהוסקה בקש וגבבא זה רק באופן שכבר אין גחלים או גם בזמן שהקש וגבבא דולקים. ועל הצד שהיתר הוא כאשר אין כלל גחלים, ועל כך דנה המשנה, צריך לומר שאיסור שהייה בתנור עם קש וגבבא הוא כפי שכתבו חלק מהראשונים בסיבת איסור שהייה בתנור גו"ק (לפי ההבנה שלא נשאתר גחלים) - שמא יבוא להשהות בכירה שאינה גו"ק. אמנם בכל אופן בצד מסוים בביאור הלכה הוא הבין שהיתר השהייה הוא גם כאשר יש קש וגבבא בוערים, וממילא מסתבר שגם האיסור בתנור - הוא רק כאשר הקש וגבבא בוערים. וכן משמע גם מהראשונים שביארו שהיתר קש וגבבא הוא משום היסח דעת (ר"י מלוניל, שבת לו ע"ב ד"ה כירה; מיוחס לר"ן, שבת לו ע"ב ד"ה כירה; נימוקי יוסף, שבת לו ע"ב ד"ה או וד"ה תבשיל) הנובע משימוש בחומר עם חום מועט שגם אינו מתקיים לאורך זמן. וגם מסתבר שהראשונים שכתבו שאין גחלת אין כוונתם לכך שאין שום חומר בעירה אלא רק שאין גחלים המחזיקים מעמד לאורך זמן, וממילא מובן איסור השהייה בתנור. וכן יש לפרש דברי הרמב"ם, הל' שבת פ"ג ה"ד, שכתב בנוגע לקש וגבבא שאין גחלת בוערת, ובכל זאת כתב שהיתר הוא משום היסח הדעת. אמנם עדיין אפשר לדחות את הראיה המובאת בגוף הדברים ולומר שיש לחלק בין 'אש' (כגון גחלים בוערות) שבה יש חשש 'מחזי כמבשל', ובין חומר בעירה של קש וגבבא, שאין הוא נחשב כלל כ'אש' ולכן מראש אינו כלול בגזירה. ומכל מקום יש כאן מקום לגדרי 'אש' שונים, וממילא יש מקום לומר להקל בנידון דידן ולומר שגוף חימום חשמלי שאינו חם כל כך איננו כלול בגזירה (וכ"ש אם אינו מאדים ושורף כדלקמן).
21. בסוגיה המובאת לעיל בהערה 9.

ומכל מקום על גבי האש ממש אסור מפני שנראה כמבשל, דהא אפילו תבשיל שנתבשל כל צרכו אסור להחזיר בכירה שאינה גרופה וקטומה וכל שכן לתת לכתחילה.

מדברים אלו היה עוד מקום להתלבט האם כוונת הרשב"א שכל נתינה ישירה על אש כלולה בדין 'מחזי כמבשל', או רק אש שרגילים לבשל בה. אבל בהמשך דבריו (מ ע"ב ד"ה ומכל) הרשב"א מרחיב מעט יותר:

צונן שנתבשל, [מותר להניח] אפילו בכלי ראשון או כנגד המדורה, ואפילו במקום שהיד סולדת בו מותר, **והוא שלא יתן על גבי האש** או על גבי כירה ממש. ותדע לך, דהא תנינן כל שבא בחמין מלפני השבת שורין אותו בחמין בשבת, כלומר, אפילו בכלי ראשון. ואף על גב דתולדת האור כאור, והמבשל בה חייב חטאת כמבשל על האש ממש, ואף על פי שאסרו להחזיר על גבי כירה שאינה גרופה וליתן לכתחילה אפילו בגרופה וקטומה ואפילו דבר חם ומבושל לגמרי, התם היינו טעמא משום **דמיחזי כמבשל לפי שדרך בישול בכך** אבל **כנגד המדורה או בכלי ראשון שאין דרכם של בני אדם לבשל כן רוב הפעמים, אינו נראה כמבשל אלא כמפיג צנה**, והלכך כל היכא דאיכא למגזר באותו דבר ממש משום בישול כמים או שמן שלא נתבשלו וכיוצא בהן אסור גזירה שמא ישהה ויבא לידי בישול, אבל מה שנתבשל לא גזרינן שמא יבא לבשל בעלמא.

מדברים אלו עולה שרק במקום שרגילים לבשל, כגון 'על האש' ממש, יש איסור של 'מחזי כמבשל', ואין לתת אפילו דבר מבושל, שמא יבואו לבשל באופן זה במקרה אחר דבר שאינו מבושל על האש. בדברי הרשב"א לא מבואר האם זו גזירה כללית על הנחה על כל אש, או שהגזירה נאמרה דווקא במקום בו האש מסוגלת לבשל. יותר נראה שלשונו 'שמא יבא לבשל בעלמא' וגם 'מיחזי כמבשל לפי שדרך בישול בכך' הם בנוגע לאש המסוגלת לבשל (שבה יש חשש שמתוך הנחת מאכל מבושל יבוא להניח מאכל לא מבושל על אותו סוג אש), ואין כאן גזירה כללית ('לא פלוג') לאסור הנחה על כל אש. עוד יש לצרף לכך שיייתכן שחז"ל לא גזרו כלל על גחלת של מתכת (אף שהיא חשובה כאש).²²

ג. דין הפלטה החשמלית המצויה

כעת נעבור לדברי פוסקי דורנו בדין השימוש בפלטה. האם מותר לתת לכתחילה על הפלטה בשבת? דעת חלק מהפוסקים שאין בכך 'מחזי כמבשל',²³ היות שהפלטה מיועדת

22. עוד יש לצרף לכך דעת המפרשים שגחלת של מתכת אינה חשובה כאש להלכה. ואע"פ שרבים דחו שיטה זו מההלכה, הרי שבעצם הדין והמחלוקת יש הוכחה שגחלת של מתכת אינה אש רגילה. ראה עוד בהמשך בעניין העובדה שבגוף חימום חשמלי חלש כמו שיש בפלטה זו יש עוד סברה חזקה להקל.

23. שו"ת ישכיל עבדי (ח"ג סי' י אות ג; ח"ז או"ח סי' כח אות ח; סי' מד אות טו); שו"ת יחווה דעת, ח"ב סי' מה; חזון עובדיה, שבת ד עמ' שמד, א עמ' לח; ילקוט יוסף, שבת ח"ג סי' שיח סעי' טז; מנוחת אהבה, ח"א עמ' נב הערה 50; תפילה למשה, ח"א סי' ג וגם ח"א סי' לב; שו"ת דבר חברון, או"ח ח"ב סי' קצה - כצידי מדורה; מנחת איש, עמ' רכט - יותר נראה שאין 'מחזי'; שו"ת חבל נחלתו, ח"כ סי' ט. וכן דעת האבן ישראל (הו"ד במאור השבת ב, עמ' רפח). והגר"ח פ' שיינברג, חידושי בתרא על משנ"ב סי' רג

עבור השבת, ובעיקר משום שלא רגילים לבשל עליה. מאידך, פוסקים רבים סוברים שיש לחוש כאן 'מחזי כמבשל'.²⁴ וכן פסקו לאסור הנחה לכתחילה על פלטה בספר 'שמירת שבת כהלכתה',²⁵ וגם בספר 'ארחות שבת'.²⁶ ואין כאן המקום להיכנס לחלוקה בין יבש ללח ובין סוגי מאכלים שונים ובדין הנחת קדירה ריקנית או מלאה, ושיעור ההגבהה הנצרך. וראה בדברי הפוסקים שדנו בכך. אפשר לתת כמה טעמים לדברי המחמירים (מלבד סברת ה'חזון איש שאין זה גרוף וקטום): א) הפלטה נחשבת כאש עצמה (ואף חמור מכירה), וחז"ל קבעו שיש 'מחזי כמבשל' בהנחה על האש עצמה בכל מצב ולא בהתאם לכלי.²⁷ ב) יש רגילות לבשל על פלטה, כגון הנחת נוזלים שמתחממים לפני שבת, וכן בהנחת חמין שלא מבושל כל צורכו. בדומה לכך, ב'מאור השבת'²⁸ הביא מהרש"א שכל המסוגל לחמם מים לחום של יד סולדת בו נחשב כיכול לבשל. ג) יש פלטות שבהן רגילים לבשל, כגון פלטות גדולות המצויות בבתי מלון. נראה שמחמת שלושת טעמים אלו נהגו העולם (בעיקר אשכנזים) להחמיר ולא להניח לכתחילה על פלטה בשבת.

ד. דין נתינה לכתחילה בפלטה סיליקון

כעת נעיין האם טעמים אלו שייכים בנידון דידן: א) באופן פשוט גם בפלטה זו יש הנחה על האש עצמה. אבל לעיל ביארנו שבאש חלשה מסתבר שאין גזירה של 'מחזי כמבשל', אלא רק באש שרגילים לבשל עליה. וראה עוד בהמשך בנוגע לאש שאינה מביא לחום יד סולדת. ב) בפלטות אלו אין אפשרות להמשיך לבשל מאכל שלא התבשל כל צורכו. מבדיקות שנערכו עולה שבמצבים רבים (הדבר תלוי במספר גורמים משתנים) אין בכוח הפלטה לחמם נוזל לחום יד סולדת.²⁹ ג) אין שום מקום שנוהגים לבשל על משטחי חימום מסוג זה (העשוי מסיליקון ובו גוף חימום חלש וגמיש).³⁰ ב'אגרות משה' (או"ח

ס"ק כג, אמנם יש שמוסרים משמו שלמעשה החמיר בזה. וכן התיר בשעת הדחק בתשובות והנהגות, ח"א סי' רז. ראה עוד בדור המלקטים, סי' רנג סעי' ב כלל אות ה שהביא עוד פוסקים ושיטות בדין פלטה חשמלית, וכן בשו"ת נחלת לוי, ח"א או"ח סי' ז (וייתכן שגם דעת הר צבי והציץ אליעזר להקל בזה, וצריך עוד לעיין בזה). ראה גם בשמירת שבת כהלכתה, פ"א סעי' ל הערה פג.
24. שו"ת אור לציון, ח"ב סי' יז אות ו-ז, וכן סי' ל אות יג, עמ' רלז - מותר איפה שזה לא נגד גופי החימום. שו"ת שמש ומגן, ח"א סי' נג; שו"ת שבט הלוי, ח"א סי' צא (קובץ מבית לוי, ו שהיה והחזרה ד); שו"ת הרב הראשי, או"ח ח"ב סי' כג אות ב - קיים 'מחזי'; שו"ת אז נדברו, ח"ג סי' יד; שש"כ, פ"א סעי' ל; הרב מאזוז, אור תורה, טבת תשמ"ג; ראה גם במאור השבת א, מכתב ט אות יד. בעניין שיטת הרש"א והרי"י נויבירט, ראה עוד בספר בנין אריאל, סי' רנג סעי' ב עמ' צט-קא, ובתוספת אוהל א, סי' רנג סעי' ג.

25. שמירת שבת כהלכתה, פ"א סעי' ל.

26. ארחות שבת ב, סי' סו.

27. בדומה לכך יש מקום לומר שיש גזירה עקרונית לא להניח על אש, ואין זה תלוי במחזי כמבשל.

28. מאור השבת ב, מכתב כג.

29. בפלטות בהן יש אפשרות לחמם את המים ליד סולדת, אך הן לא מסוגלות לבשל אפילו ביצה (ראה הערה 33) - הניסוח של האישור הוא מעט מסויג: 'לדעת פוסקים רבים, גם הנוהגים לשים הגבהה בין הפלטה לסיר בהנחה בשבת עצמה - רשאים לוותר על כך בפלטה ייחודית זו שגם רמת החום בה איננה מאפשרת בישול'. היות שבמקרה זה יש מקום לומר שהרש"א היה מחמיר בדבר, אף שגם זה אינו ברור.

30. ביחס לפלטות קרמיות ומודולריות - אם עיקר הטעם הוא שיש פלטות דומות שנוהגים לבשל עליהן (הטעם השלישי שהוזכר), אז יש מקום לדון האם דבר זה נכון גם בפלטות אלו, ויותר נראה להקל.

ח"ד סי' עד בישול אות לה)³¹ כתב במפורש שגדר 'מחזי כמבשל' תלוי בכך שיש אפשרות לבשל באש:

האם מותר לחמם קדרה שנתבשלה והיא חמה קצת ע"ג מכשירים שנועדו לחימום ולא לבישול, כפלטה חשמלית (האט פלייט והאט טריי) או שולחן מחומם באדים (סטם טיבל), גם בלא הפסק קדרה, דאין דרך בישול בכך.

תשובה: **על פלטה חשמלית אם א"א להתבשל שם אז מותר** להעמיד קדרה חמה אם אין שם אלא מדה אחת להחום ואם יש שתי מדות אסור, והוא שלא יהיה באופן הטמנה שאז יהיה הטמנה בדבר המוסיף הבל שאסור. ועל שולחן המחומם באדים כמדומה שאפשר להתבשל שם וא"כ הוא ממילא דרך בישול אך אף אם א"א להתבשל שם כמדומה שהוא בדרך הטמנה ואז אסור, ואם אינו דרך הטמנה כגון שאינה מכוסה כולה מותר.

דברי ה'אגרות משה' הובאו בספר 'שמירת שבת כהלכתה'³², ונראה שהסכים עימם. וכן הורה לנו למעשה הרב יעקב אריאל, שיש לבדוק למעשה האם הפלטה מסוגלת לבשל.³³ עוד ראוי לציין שכל דיני שהייה והחזרה נאמרו רק במקום בו התבשל יכול להגיע לחום של יד סולדת, כמבואר למעין. ובמקרה הנידון, בבדיקה אצלנו עלה שבחלק מפלטות הסיליקון לא מדובר על חום של יד סולדת לפי כל השיטות, ולחלק מהפלטות אין זה יד

אבל אם עיקר הטעם הוא עוצמת האש והאפשרות לבשל בה - לכאורה יהיה אסור להניח עליהן ישירות.

31. והובאו דבריו בשש"כ, פ"א הערה פד. וכן משמע דעת הגר"ק (הו"ד באליבא דהלכתא, סי' סב עמ' קכו). וכן כתב הרב סיני אדלר, תחומין ב (אם כי חלק מדבריו שם צריכים עיון). וכן נטיית הרב שמואל קדר בתוספת אוהל הנ"ל. וכן נראה נטיית הרב פנחס דיק, 'בענין שהיה והחזרה על פלטה חשמלית שאפשר לבשל עליה', קובץ בית אהרן וישראל ר.

32. שש"כ, פ"א הערה פד. בספר מאור השבת ב, מכתב כג אות ב הביא את לשון השואל, שהקשה מדוע אין לתת לכתחילה על פלטה שאינה מסוגלת לבשל, וביסס דבריו על האגרות משה הנ"ל. בתשובת הרש"א כתוב: 'נראה דמכל מקום להעמיד בתחילה אסור, כיון שזה מקום שאפשר גם לחמם שם כשיעור שהיד סולדת בו'. נראה ברור שכונת הרש"א היא לומר שמכיוון שאפשר לחמם נוזל לחום זה יש לדון זאת כפלטה המסוגלת לבשל אף לדעת האגרות משה (ביחס לזה יש לציין שלא ברור כמה זמן נצרך לשם חימום המים ליד סולדת, וראה בגמרא בבא בתרא עג ע"ב שהגמרא מביאה את הזמן לחמם קומקום 'כמיחם קומקומא דמיא' כפרק זמן קצר ביותר. ונראה שאכן יש צורך בפלטה המסוגלת לחמם בזמן קצר, שאם לא כן אין זו דרך בישול, ועל מקרה כזה לא דיברו האגרות משה והרש"א. כי הסברה שמישהו ישתמש בפלטה לשם חימום מים, כגון שאין לו שום אפשרות אחרת והוא חייב לכך, היא רק במקום שהמים יתחממו בפרק זמן סביר). אמנם כל זה הוא לפי דעת הרש"א המובאת בחלק ב של מאור השבת, אך ביחס לשיטת הרש"א ראה מקורות נוספים לעיל בהערה 24: בשש"כ, פ"א הערה פד משמע שהתיר מעיקר הדין ('אף שיתכן שמותר, מ"מ טוב להחמיר'), ומהמכתב המובא במאור השבת חלק א משמע שמסתפק ('אני מפקפק, ואינני זוכר שהתרת. אך יודע אני שהספרדים עושים כן'). וליישב כל הדברים נראה שהרש"א אכן סבר שמעיקר הדין יש מקום להקל, אך מכיוון שיש אפשרות כלשהי לבשל לכן ראוי להחמיר, ובמקום בו ספק אם הפלטה מסוגלת להגיע נוזל ליד סולדת נראה שבוודאי היה מקל.

33. הדבר נבדק בפועל על ידי כמה דרכים. אחת הבדיקות היא בדיקה האם הפלטה מסוגלת לבשל ביצה קשה. שהרי ביחס לכך מובא במשנה בנדרים פ"ו מ"א: 'תבשיל שאיני טועם אסור במעשה קדירה רך ומותר בעבה ומותר בביצת טרמיטא', וביארו הפרשנים שביצה טרמיטא היא ביצה שאינה מבושלת כל צורכה. ואם כן יוצא שפלטה שאינה מסוגלת לבשל ביצה איננה מסוגלת לבשל 'תבשיל' לפי לשון בני אדם. ייתכן שמשנה זו היא גם המקור לכך שהרב רוזן הצריך באחד מכתביו ש'נר תמיד' יהיה עם חום המסוגל לבשל ביצה (חלמון וחלבון הביצה נקרשים בין 60 ל-70 מעלות צלזיוס).

סולדת לכל השיטות.³⁴ ממילא יש כאן סברה משמעותית נוספת להקל ולהניח ישירות בלא הגבהה. עוד ראוי לציין שגוף החימום איננו מגיע לחום רב (לפי הבדיקות הוא היה פחות מחום שהפוסקים כינו אותו מבושל כל צורכו של מים), ולכן מסתבר שאין להגדיר את גוף החימום כאש.³⁵ אפילו לשיטות שאין צורך בהתאדמות של המתכת בשביל להגדירה כ'גחלת של מתכת', עדיין צריך שהמתכת תתפקד כאש, ולמשל תהיה מסוגלת לבשל, כמבואר באריכות בספרו החשוב של הרב יודלוביץ 'החשמל לאור ההלכה'.³⁶ ויש עוד להאריך בנושא זה.

סיכום

הדיון במאמר נסוב סביב שאלת הנתינה לכתחילה, ולא עסקנו בדין איסור שהייה במאמר זה, אלא הנחנו שאין הוא קיים בפלטה זו. במאמר התבאר שנתנה לכתחילה על פלטה זו תהיה מותרת לפי רוב השיטות. הראשונים נחלקו אם איסור נתינה לכתחילה הוא משום חשש חיתוי או משום 'מחזי כמבשל'. לפי הסוברים שהאיסור הוא משום חשש חיתוי - בוודאי שאין לחוש כאן. גם לסוברים, וזו השיטה העיקרית להלכה, שאיסור החזרה הוא משום 'מחזי כמבשל' - יש מקום לומר שחשש זה אינו קיים כלל בפלטות שבת. גם לדעת הפוסקים הסוברים שיש לחוש ל'מחזי כמבשל' בפלטת שבת רגילה מסיבות שונות, וכן דעת ה'שמירת שבת כהלכתה' ו'ארחות שבת', יש להקל בנידון שלנו משלוש סיבות: א. האש בפלטה (גוף החימום החשמלי) איננה מסוגלת לבשל. וזו עיקר הסיבה להקל. ב. גם לסוברים שדי באפשרות להביא מאכל או נוזל לחום של יד סולדת בשביל להחמיר בדיני נתינה לכתחילה בפלטה רגילה - מבדיקות שנערכו עולה שבפלטה זו אין זה ברור שהיא מסוגלת להביא לחום של יד סולדת. ג. ייתכן שגוף החימום הזה איננו חשוב כאש.

34. בהקשר לכך יש לציין, שנמסר לי שבחלק מהפלטות הקרמיות יש חום נמוך ביותר, הנובע גם מהתחשבות של היצרן בהולכת החום על ידי הזכוכית, ולכן המאכלים לא מגיעים לחום של יד סולדת במקרה שהונחו על קדירה ריקנית. אמנם הדבר תלוי מאוד בסוג הפלטה.

35. לאור הבנה זו פשוט שאפשר להניח על משטחי חימום אלו דברים שבושלו באינדוקציה. וראה מאמרי, אמונת עתיך 138, עמ' 116 הערה 16, שהדבר מותר גם בפלטה רגילה הנחשבת כאש.

36. החשמל לאור ההלכה, פ"א סעי' ט. ולפי הבנה זו היה מקום לומר שגם אם יש מידות חום שונות אין לחוש כאן לחשש חיתוי, כפי שמבואר בפהמ"ש לרמב"ם והמאירי (וכעת איני מוצאם) שחשש חיתוי נאמר דווקא במקום בו החימום (הראשוני) נעשה על ידי אש. אך פשוט שאין להקל בכך למעשה, ואין הדברים אמורים אלא לפלפולא בעלמא.